

**СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ З ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО:
ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ Й ПРОВЕДЕННЯ****SEMINAR ON LITERATURE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS:
TECHNOLOGY OF PREPARATION AND CONDUCT**

У статті досліджується семінарське заняття як форма вивчення дисциплін літературознавчого циклу в закладах вищої освіти; виокремлюються різні типи й види семінарів, подаються їхні класифікації, пропонується орієнтовна структура, а також проблемно-пошукові методи: методи колективного розв'язання проблеми й методи її самостійного дослідження, методи стимулювання й мотивації навчальної діяльності студентів, визначаються критерії оцінювання якості семінарського заняття.

Автор стверджує, що семінар як форма вивчення літератури виконує низку функцій: перцептивну, емпатійну, когнітивно-компетентнісну, комунікативну, плюральну, інтерактивну, розвивальну, виховну, гедоністичну, емоційно-ціннісну, операційно-мотиваційну, проектувальну, організаційну, стимулювальну, розважальну, інтеграційну, самореалізаційну й самостверджувальну, сингулярну, фасилітативну, творчу.

С. Жила вважає, що семінарське заняття може містити інтерв'ю з письменником, відеофільми, фрагменти ігрових фільмів і театральних вистав за літературними творами, репортажі, інсценізації, мелодекламації, художнє читання, аудіоряди: звуковий супровід опрацювання певної проблеми, що містить голос письменника, акторські виконання його творів, пісні, опери та музичні твори інших жанрів, написані композиторами на літературній основі, виступи науковців, спогади друзів, відеоряди тощо. Вона наголошує, що викладачам літератури у процесі підготовки й проведення семінарських занять треба оптимально застосовувати проблемно-пошукові методи щоб залучати студентів до пошукової, дослідницької творчої діяльності.

Автор статті доводить, що на семінарських заняттях із літератури стимулюється саморозвиток творчого потенціалу студентів, що забезпечує стабільність їхніх мистецьких знань, читацьких та комунікативних умінь і навичок, професійної майстерності; формується національна свідомість і самосвідомість, почуття національної гідності, патріотизму й відповідальності, громадянського обов'язку й честі, набувається соціальний досвід, успадковуються духовні надбання українського й інших народів світу.

Ключові слова: семінарське заняття, функції, типи, види, класифікації, структура, методи колективного розв'язання проблеми, проблемна бесіда, дискусія, сюжетно-рольові ігри.

The article examines the seminar as a form of studying the disciplines of the literary cycle in higher education; different types and kinds of seminars are singled out, their classifications are given, approximate structure is offered, as well as problem-searching methods: methods of collective problem solving and methods of its independent research, methods of stimulating and motivating students' educational activity.

The author claims that the seminar as a form of studying literature performs a number of functions: perceptual, empathic, cognitive-competence, communicative, plural, interactive, developmental, educational, hedonistic, emotional-value, operational-motivational, design, organizational, stimulating, entertaining, entertaining, entertaining, self-realization and self-affirming, singular, facilitative, creative.

S. Zhila believes that the seminar may include: interviews with the writer, videos, fragments of feature films and theatrical performances of literary works, reports, stagings, melodic recitations, art reading, audio series: sound his works, songs, operas and musical works of other genres, written by composers on a literary basis, speeches by scientists, memoirs of friends, video series, etc. She emphasizes that teachers of literature in the process of preparing and conducting seminars should optimally apply problem-solving methods to attract students to search, research and creative activities.

The author of the article proves that self-development of students' creative potential is stimulated at literature seminars, which ensures the stability of their artistic knowledge, reading and communication skills, professional skills; national consciousness and self-consciousness, a sense of national dignity, patriotism and responsibility, civic duty and honor, social experience is gained, the spiritual heritage of the Ukrainian and other peoples of the world is inherited.

Key words: seminar, functions, types, kinds, classifications, structure, methods of collective problem solving, problem conversation, discussion, role-playing games.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним із важливих завдань, що постають на сьогодні перед закладами вищої освіти, є підвищення якості освітніх послуг, які надаються здобувачам, що передбачає оптимальний підбір ефективних форм і методів навчання, особливо в умовах змішаного чи дистанційного освітнього процесу. У практиці роботи вищої школи нагромаджено чимало форм організації навчання відповідно до мети, змісту навчального матеріалу, рівня підготовки викладача та здобувачів освіти, матеріально-технічної бази закладу вищої освіти. Проте на сьогодні постає необхідність перегляду й оновлення уже апробованих навчальних форм – лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять для якісної підготовки майбутніх учителів, що забезпечать реалізацію на практиці положень Концепції «Нова українська школа».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній методичній науці до характеристики форм навчання в закладах вищої освіти вдавались Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Дроздова, С. Караман, О. Копусь, М. Пентилук, О. Потапенко, О. Семенов, І. Хом'як. Проте їхні дослідження стосується передусім лінгвістичних дисциплін, а особливості організації і проведення семінарських занять із навчальних предметів літературознавчого циклу переважно перебувають поза увагою дослідників.

Мета статті – схарактеризувати семінарське заняття як форму організації освітнього процесу в закладах вищої освіти

в контексті літературознавчих дисциплін, запропонувати технологію його підготовки і проведення.

Виклад основного матеріалу.

Існує безліч визначень поняття семінарського заняття, які отримали назву від латинської – *seminarium*, що в перекладі означає «розсадник», переносно – школа. Не будемо вдаватися до цитувань, наведемо таке визначення цього поняття: семінарське заняття – це форма вивчення літератури в закладах вищої освіти, яка полягає в колективному обговоренні питань, доповідей, рефератів, які готуються за результатами досліджень самостійно або під керівництвом викладача (тьютора) за заздалегідь розробленою моделлю (планом, проблемною бесідою, темарієм для дискусій, художнім читанням, списком рекомендованої основної й додаткової літератури тощо).

Відомо, що семінарські заняття зародилися ще в Давній Греції, Італії (Римі), Давньому Сході. Там філософи оточували себе учнями, щоб підготувати зміну, «розсаду». Це було велике мистецтво плекання «плодів» із «розсади». Мудрі наставники допомагали своїм учням пізнавати світ і себе, духовну сутність людини, проникати в глибини її внутрішньої природи, усвідомлювати своє істинне «Я» й проявляти його під час проведення диспутів, на яких обговорювалися наукові теорії, гіпотези, повідомлення.

Досконале семінарське заняття з літератури – це своєрідний колективний мистецький твір викладача й студентів,

насичений не лише мистецькою інформацією, але й духовними цінностями. На семінарі з літератури як ніде має панувати атмосфера довірливого обміну особистими враженнями від прочитаних художніх текстів і критичної літератури, формуватися науковий і мистецький світогляди молоді.

О. Куцевол, спираючись на психолого-педагогічні дослідження Т. Баришевої, В. Кан-Калика, М. Никандрова, вибудувала модель креативних якостей, професійно необхідних для діяльності майбутнього вчителя літератури, яка містить:

- мотиваційно-креативні властивості: мотиви, інтереси, потребу в самореалізації; творчу позицію;

- емоційно-креативні властивості: емпатію; багатство емоційного досвіду; експресивну й імпресивну емоційність;

- інтелектуально-креативні властивості й здібності: інтуїцію; здатність до перетворень; уяву й фантазію; дивергентне мислення; прогнозування;

- естетичні креативні властивості й здібності, прагнення до краси; естетичну емпатію; почуття форми, стилю; почуття гумору;

- комунікативно-креативні властивості: співробітництво у творчій діяльності; здатність мотивувати творчість інших; акумулювати творчий досвід;

- екзистенціально-креативні властивості: позитивну «Я-концепцію», нонконформізм; індивідуальний стиль діяльності (Куцевол, 2011).

Усі ці креативні якості успішно формуються на семінарських заняттях із літератури, які вчать студентів мислити, висловлювати свої міркування, аналізувати судження інших, вибудовувати систему методів і прийомів пошуку філософської й літературної істини.

У закладах вищої освіти семінарські заняття почасти тісно пов'язані з лекціями. Майстерність викладача під час проведення семінару полягає в тому, щоб не копіювати план лекційного заняття, а максимально виразити його.

З. Курлянд стверджує, що семінару притаманні чотири основні функції:

- поглиблення, конкретизація, систематизація знань, набутих на лекціях і під час самостійної роботи;

- розвиток навичок самостійної роботи;

- заохочення до наукових досліджень;

- контроль за якістю засвоєння студентами матеріалу (Курлянд, 2007).

Загалом можна й погодитися з виділеними основними функціями семінарських занять, проте викладачеві літератури треба розуміти, що залежно від розробленого ним заняття (виду, мети, плану, дискусійних питань) набір основних функцій може варіюватися. Назвемо ще низку функцій, які виконує ця форма вивчення літератури: перцептивну, емпатійну, когнітивно-компетентнісну, комунікативну, плюральну, інтерактивну, розвивальну, виховну, гедоністичну, емоційно-ціннісну, операційно-мотиваційну, проєктувальну, організаційну, стимулювальну, розважальну, інтеграційну, самореалізаційну й самостверджувальну, сингулярну, фасилітаційну, творчу.

У практиці закладів вищої освіти педагоги одноставно виокремлюють три дидактичні типи семінарів: просемінари, семінари і спецсемінари. Далі мову вестимемо лише про семінари як більш високий (порівняно з просемінарами) рівень організації навчальної діяльності. Про спецсемінари, які проводяться для поглибленого вивчення якої-небудь вузької проблеми, не йтиметься.

Єдиної класифікації семінарів немає. Педагоги й методисти запропонували безліч різних класифікацій семінарських занять. Продемонструємо деякі найважливіші.

А. Бондар залежно від мети, завдань і змісту виділяє такі види семінарських занять:

- семінар – розгорнута бесіда (на чітко сформульовані запитання студенти після сумлінного й самостійного вивчення дають відповіді; семінар-бесіда не вимагає підготовки рефератів, писаних виступів та доповідей, але передбачає знання фактичного матеріалу й умінь викладати його усно);

- семінар-конференція (виступи студентів мають не лише навчальний, а й дослідницький характер; за кожним питанням закріплюється 2-3 студенти, з яких один виступатиме основним доповідачем, а решта – співдоповідачами чи опонентами; виступ основного доповідача в межах 10–15 хв.; запитання студентів і викладача доповідачам, відповіді на них; підсумкове слово викладача);

- семінар-диспут – обговорення питань, винесених на заняття, проводиться за допомогою дискусії – основного методу диспуту; студентам пропонуються дивергентні питання, що є справді проблемними, й на відміну від конвергентних, не передбачають однозначної відповіді, спонукають до колективного пошуку й

творчого мислення і є запорукою розв'язання поставленого завдання;

- семінар – коментоване читання, на яких вчать студентів читати твори, розуміти їх, аналізувати й коментувати;
- семінар – розв'язання завдань і вправ;
- виконання вправ, практичних і контрольних робіт;
- семінар-екскурсія;
- семінар на виробництві;
- семінар – практичні роботи (Бондар, 1974).

А. Алексюк називає такі різновиди семінарських занять:

- семінар запитань і відповідей;
- семінар – розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів із визначених завдань;
- семінар – колективне читання: студенти зачитують тексти, коментуючи їхній зміст із позицій розвитку сучасної науки;
- семінар, що передбачає усні відповіді студентів із подальшим їх обговоренням;
- семінар-дискусія: студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті;
- семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів;
- семінар-конференція: студенти завчасно готують доповіді, виступають із ними, відповідають на запитання колег;
- семінар – теоретична конференція: проводять зі студентами кількох груп курсу на основі вивчення великого розділу чи цілої дисципліни;
- семінар – розв'язання проблемних завдань: проводять на основі створення проблемних ситуацій, виокремлення завдань і їхнє розв'язання;
- семінар – прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники долучаються до їх обговорення;

– семінар – «мозковий штурм»: студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують вирішення; під час семінару вносять конкретні пропозиції щодо розв'язання проблеми. Усі пропозиції записують, систематизують і визначають найдоцільніші (Алексюк, 1998).

М. Фіцула стверджує, що вибір викладачем різновиду семінару зумовлюється багатьма чинниками: метою заняття і змістом навчального матеріалу, роком навчання (молодші, середні і старші курси),

складом академічної групи, рівнем підготовки студентів, педагогічною майстерністю викладача й пропонує такі різновиди семінарів:

– семінар – розгорнута бесіда не передбачає письмових доповідей чи рефератів; тема поділяється на невеликі за обсягом, але органічно пов'язані між собою питання, які формулюються як пізнавальні, проблемні; виконання одного завдання є основою для виконання наступного;

– семінар – доповідь (повідомлення) – доповідач послідовно викладає свої думки, аргументує їх вагомими фактами, ілюструє переконливими прикладами; вдаються до системи опонування, яка часто набуває ознак дискусії;

– обговорення рефератів і творчих письмових робіт, за змістом і методикою близький до семінару – доповіді, передбачає взаєморецензування письмових робіт, ознайомлення з роботами й рецензіями на них, відбір найкращих для обговорення на заняттях;

– коментоване читання полягає у формуванні в студентів умінь аналізувати й правильно тлумачити науковий текст;

– семінар – розв'язування завдання проводиться після засвоєння матеріалу з теми чи розділу курсу; підбираються такі завдання, які на конкретних прикладах розкривають органічний зв'язок науки з життям, активізують пізнавальну діяльність студентів, розвивають у них навички користування довідковою літературою, документацією, періодичною пресою;

– семінар-диспут (дискусія) вибудовується так, що доповідач не розкриває питання цілком, а передбачаються доповнення, полеміка, обговорення, різні погляди, оцінка явищ, подій, розвиваються логічне мислення і мовленнєва діяльність;

– семінар-конференція – формулюються основні й додаткові запитання, розподіляються між студентами з урахуванням індивідуальних можливостей, проводяться групові й індивідуальні консультації, використовуються результати досліджень, запрошуються фахівці з проблеми, що обговорюється;

– семінар – прес-конференція – готуються доповіді з питань за планом, ставляться запитання;

– семінар – «мозковий штурм» – ініціювання максимуму ідей для розв'язання проблеми; викладач формулює проблему у формі запитання, а студент за кілька хвилин пропонує спосіб їх розв'язання. Запропоновані студентом ідеї обговорюються всіма учасниками семінару,

студенти пропонують інші ідеї або розвивають попередню; стимулювання генерування великої кількості ідей за короткий проміжок часу («ланцюгова реакція»). Після цього проводиться їх об'єктивізація: фіксація всіх пропозицій, висловлювань, групування всіх ідей за змістом і призначенням, а потім на етапі селекції – критика, ще далі визначення значущості ідей за критеріями їхньої безпосередньої реалізації, виокремлення тих рішень, що вимагають конструктивного розроблення (Фіцула, 2006).

Ю. Осипова й І. Мединська запропонували поділяти власне семінари на такі види: семінар – розгорнута евристична бесіда; семінар – доповіді, реферати, повідомлення; семінар – практикум; семінар – диспут; міжпредметний семінар (Осипова, Мединська, 2011).

Л. Пантелєєва класифікує семінарські заняття з літератури за жанром: семінар – бесіда; семінар – диспут; семінар – практикум; семінар – конференція (Пантелєєва, 1988).

Структура семінарського заняття має такі орієнтовні складові частини:

1. Вступне слово викладача (студента, творчої або ініціативної групи).
2. Виголошення наукових повідомлень, доповідей, рефератів, презентація виконання завдань пошуково-творчого, дослідницького характеру.
3. Виступи співдоповідачів, опонентів, рецензентів, арбітрів.
4. Запитання студентів і викладача доповідачам, співдоповідачам, опонентам, рецензентам.
5. Підсумкове слово викладача (творчої, ініціативної групи).

Залежно від виду й моделі семінарського заняття змінюється і його структура. Вона може містити: інтерв'ю з письменником, відеофільми, фрагменти ігрових фільмів і театральних вистав за літературними творами, репортажі, інсценізації, мелодекламації, художнє читання, аудіоряди: звуковий супровід опрацювання певної проблеми, що містить голос письменника, акторські виконання його творів, пісні, опери та музичні твори інших жанрів, написані композиторами на літературній основі, виступи науковців, спогади друзів, відеоряди.

Викладачам літератури у процесі підготовки й проведення семінарських занять треба оптимально застосовувати проблемно-пошукові методи щоб залучати студентів до пошукової, дослідницької творчої діяльності. Проблемно-пошукові

методи науковці поділяють на дві великі групи: методи колективного розв'язання проблеми; методи її самостійного дослідження (використовують на підготовчому етапі до семінару).

До методів колективного розв'язання проблеми на семінарських заняттях належать: проблемна бесіда, дискусія, сюжетно-рольові ігри (мистецькі, фахові), інтелектуальні ігри та у формі популярних телевізійних шоу (КВК, «Слабка ланка», «Х-фактор» та ін.).

Проблемна бесіда має необмежені можливості для виявлення студентських читацьких реакцій, рівня художнього розуміння тексту. Це метод безпосереднього спілкування групи зі своїм викладачем, який дозволяє одержати від співрозмовників за допомогою дивергентних запитань концептуальні думки про художні системи й художні твори. Протягом проблемної бесіди доцільно резюмувати її проміжні результати. Оскільки проблемна бесіда будується, як правило, блоками, то після кожного бажано робити підсумок.

Дискусія – це основний метод диспуту, часто він практикується на семінарських заняттях. Викладачеві необхідно скласти й оприлюднити в моделі семінару план дискусії з винесеними на обговорення питаннями, спрогнозувати можливий хід обговорення й спроектувати додаткові запитання, що його спрямовують; розробити правила ведення дискусії й створити атмосферу довіри й взаєморозуміння, уважно стежити за ходом обговорення, даючи змогу кожному студентові висловити власну думку, уміло керувати емоціями учасників дискусії, запобігаючи можливим образам, виховувати толерантність.

Підбиваючи підсумки дискусії, треба визначити, яка проблема викликала найжвавіше обговорення, які аргументи були найпереконливішими, якого висновку дійшли (якщо ж, звичайно, дійшли) дискусанти й де можна відшукати додаткову інформацію з обговорюваної проблеми.

Під час колективної інтелектуальної дискусії відбувається активний обмін думками, що часто веде до народження цікавих ідей, оригінальних інтерпретацій художніх творів, зіставлень зі суміжними мистецтвами. Відбувається феномен творчого синтезу.

За формою і змістом дискусія надзвичайно близька до проблемної бесіди. В основі обох методів лежить інформаційно-пізнавальна суперечність, проте дискусія від проблемної бесіди відрізняється яскравішою емоційністю, полемічністю, гостротою.

Ці методи розвивають творчі й комунікативні здібності студентів, їхнє критичне й асоціативне мислення, полемічну культуру, вміння переконливо, а головне, аргументовано відстоювати свої думки.

До проблемної бесіди й дискусії за характером діяльності студентів близькими є методи сюжетно-рольових, інтелектуальних та інших ігор, які належать до активних, бо створюють умови для підвищеної мотивації й емоційності, розвивають критичне й асоціативне мислення.

Специфіка сюжетно-рольової гри як проблемно-пошукового методу полягає в тому, що завдання вибудовуються на основі ігрового сюжету, розробляється модель-«п'єса» ситуації, між учасниками розподіляються ролі, визначаються функції й обов'язки конкретних студентів, відпрацьовується тактика їхньої поведінки, імітуються дії. Кожен студент самостійно або мікрогрупа колективно визначають і реалізують свою стратегію згідно зі спрогнозованим результатом, проникаючи в різні шари художнього твору, декодуючи його.

Метод сюжетно-рольової гри – це моделювання реальної діяльності (у нашому прикладі – театральної) за допомогою спеціально створеної проблемної ситуації. Наша гра є комплексною, багатфункціональною дією, яка містить декілька взаємопов'язаних видів діяльності. Над будь-якою п'єсою, яка вивчається в закладах вищої освіти, можна працювати подібно до того, як це робить театральний колектив, перетворюючи драматичний текст на сценічний.

Під час проведення сюжетно-рольової гри викладачеві необхідно застосовувати методи стимулювання й мотивації навчальної діяльності студентів: метод стимулювання цікавістю, метод цікавих аналогій, метод здивування, метод створення ситуації новизни, актуальності, наближення змісту до досягнень сучасної культури, мистецтва («Ви запропонували новаторську режисерську концепцію вистави для сильного театрального колективу...», «Вашій сценографії до вистави властиві елементи магії. Цікаво...», «Виконання Вашої ролі справило на глядачів сильне враження», «Ви справжні мистецтвознавці», «Неймовірно! Це справді мистецьке розв'язання проблеми» тощо).

Працюючи над мистецьким твором, можна імітувати роботу мистецької ради, на якій студенти доповідають про хід і результати розв'язання проблеми. На семінарському занятті, присвяченому

вивченню епічного тексту, доцільно продемонструвати діяльність спеціалізованої вченої ради, на якій захищається дисертація з певної теми, проблеми. Щоб оптимально наблизити літературну освіту до практичної діяльності, врахувати реалії сьогодення, розвивати в учасників гри таку рису як колективізм, можна імітувати проведення наукових конференцій і вечорів до ювілею письменників.

На семінарських заняттях із літератури в закладах вищої освіти найчастіше застосовуються ігри-драматизації, які мають яскраво виражений сценічний характер, а учасники, як правило, поділяються на виконавців і глядачів (тут спостерігається перехід до естетичної діяльності із властивим для неї мотивом впливу на інші особистості).

Щоб зіграти роль за художнім текстом, студентові-читачеві треба виявити своє розуміння підтекстів драматичного чи епічного твору, відшукати особливості й «родзинки» своєї поведінки на сцені й продемонструвати це в діях актора-читача своїм однокурсникам, а глядачам необхідно побачити театральні зусилля й можливості своїх товаришів і критично оцінити їх. Як бачимо, і ті й інші перебувають у різних ролях: читача-актора, читача-театрознавця, читача-критика, читача-літературознавця, а разом вони – інтерпретатори літературного й театрального текстів.

Методи колективного розв'язання проблеми на семінарських заняттях забезпечують оптимальні можливості для загальнокультурного, естетичного розвитку студентів, духовного збагачення «Я» (особистості).

Оскільки семінар як форма вивчення літератури належить до складних, багатопланових педагогічних і методичних явищ, то оцінювання його якості відбувається за трьома етапами: підготовчим, основним, підсумковим.

Кожному семінарському заняттю передую велика підготовча робота викладача й студентів.

Викладач вибирає тему семінару, вибудовує його модель (пише «сценарій»), пропонує план, розробляє орієнтовні проблемні й дискусійні, підсумкові бесіди, часто розподіляє проблемно-пошукові завдання між студентами з урахуванням їхніх індивідуальних рис, визначає список основної й додаткової літератури, проводить індивідуальні, а інколи й групові консультації.

Коли беремо до рук розроблену модель семінарського заняття, то відразу видно, яку проектно-конструкторську

роботу проведено викладачем відповідно до заявленої мети й чи його модель нагадує майстерно виліплене пташкою гніздо. Модель семінарського заняття з літератури має відтворювати його архітектуру (відповідно до різновиду), розкривати змістове мистецьке наповнення, наявність елементів дослідницько-пошукової роботи, яка спрямовується на виховання вдумливого читача, глядача, слухача з розвиненими творчими, розумовими та пізнавальними здібностями.

Отже, ефективність розробленої моделі семінарського заняття залежить від скоординованості всіх її складників, компонентів, спрямованості на проблемно-пошукові, дослідницькі методи розв'язання виокремлених питань, на активне мистецьке й наукове спілкування на засадах діалогічної взаємодії викладача й студентів, авторів художніх текстів, літературознавців, критиків, мистецтвознавців.

Успішне застосування студентами теоретичних знань на практиці. Підготовка роботи молоді виокремлюється лише під час основного етапу – проведення семінарського заняття: здатність самостійно добувати, відбирати, а потім уже аналізувати літературний матеріал, проявляючи навички пошуково-аналітичної діяльності як вдумливого читача, літературознавця, критика, мистецтвознавця. Студенти демонструють виконання завдань пошуково-творчого характеру, підготовку наукових повідомлень, доповідей, рефератів, висловлюють не лише думки критиків і літературознавців, але й власні судження про художні системи й літературні твори, встановлюють контакти зі слухачами, реагують на їхню поведінку, відповідають на поставлені запитання.

Викладачі започатковують та підтримують проблемну бесіду, дискусію, чітко й конструктивно аналізують студентські мистецькі проекти й відповіді.

Стиль проведення семінару – науковий, із використанням методів колективного розв'язання проблеми та її самостійного дослідження, чи аморфний, безликий, млявий, який не викликає інтересу.

Здійснення особистісно зорієнтованого навчання: диференційованість і варіативність мистецьких завдань (студент може вибрати варіант відповідно до рівня своїх досягнень).

Соціалізація студентів (наявність послідовної, паралельної, змішаної наукової й мистецької інтеграції, адаптація до життєвих професійних потреб).

Створення позитивної психологічної атмосфери, ситуацій прояву творчості, ініціативи, залучення методів стимулювання і мотивації навчальної діяльності студентів (методи стимулювання цікавістю, наведення цікавих прикладів, парадоксальних фактів із царини мистецтва; метод цікавих аналогій; ефект здивування; метод пізнавальних ігор; метод створення ситуації новизни, актуальності).

Продуктивне ознайомлення студентів із понятійно-термінологічними лакунами відповідно до літературної теми семінарського заняття.

Активна чи пасивна взаємодія викладача зі студентською групою, чи не байдужий він до теми і проблеми семінарського заняття (методисти стверджують: якщо, скажімо, студенти побачать, відчують, що викладача не цікавить запропонована дискусія, то вона взагалі може не відбутися).

Підсумкові висновки викладача наукові, аргументовані, доказові, переконливі чи не кваліфіковані, неістотні, не мають теоретичних узагальнень.

Оптимальний чи не оптимальний зворотний зв'язок викладача зі студентами групи.

Висновки. Семінарське заняття як форма вивчення літератури може стати активним завдяки творчим зусиллям викладача й студентів. Ця форма володіє необмеженими можливостями для вдосконалення літературних знань, здібностей і навичок студентів, їхньої успішної, креативної діяльності, спрямованої на виконання завдань творчого характеру. Майбутні вчителі літератури вчать майстерно виконувати аналітико-синтетичні дії за текстами ліричних, епічних, драматичних творів, аналізувати, інтерпретувати їх, розуміти особливості різних художніх систем; самостійно засвоювати нову інформацію, черпаючи її з найрізноманітніших джерел, і застосовувати отримані літературні знання в практичній діяльності.

Перспективами подальших наукових досліджень вважаємо вивчення процесу стимулювання саморозвитку творчого потенціалу студентів на семінарських заняттях із літератури, що забезпечує стабільність їхніх мистецьких знань, читацьких та комунікативних умінь і навичок, професійної майстерності, а також формування національної свідомості і самосвідомості, почуття національної гідності, патріотизму й відповідальності, громадянського обов'язку й честі, набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського й інших народів світу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія): монографія. Київ: Освіта України, 2011. 464 с.
2. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 495 с.
3. Бондар А. Д. Семінарські заняття у вищій школі. Київ: Вища школа, 1974. 79 с.
4. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.
6. Осипова Ю., Медінська І. Інноваційні методи та форми проведення семінарів. *Освіта. Технікуми, коледжі*. 2011. № 1 (28). С. 28–29.
7. Пантелеева Л. Т. Типы семинарских занятий в старших классах. *Литература в школе*. 1988. № 4.

REFERENCES

1. Kutsevol, O. M. (2011). *Metodyka vykladannia ukrainskoi literatury (kreatyvno-innovatsiina stratehiia): [Methods of teaching Ukrainian literature (creative and innovative strategy)]: monohrafiia [monograph]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
2. Kurliand, Z. N. (2007). *Pedahohika vyshchoi shkoly: [Higher school pedagogy]: navch. posib. [textbook]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Bondar, A. D. (1974). *Seminarski zaniattia u vyshchii shkoli [Seminars in high school]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Aleksyuk, A. M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy: Istoriia. Teoriia [Pedagogy of higher education in Ukraine: History. Theory]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Fitsula, M. M. (2006). *Pedahohika vyshchoi shkoly: [Higher school pedagogy]: textbook]. navch. posib. Kyiv: «Akademydav» [in Ukrainian]*.
6. Osypova, Yu., and Medynska, I. (2011). *Innovatsiini metody ta formy provedennia seminariv [Innovative methods and forms of seminars]*. *Osvita. Tekhnikummy, koledzhi – Education. Technical schools, colleges*, №1 (28), pp. 28–29 [in Ukrainian].
7. Panteleeva, L. T. (1998). *Tipy seminarskikh zaniaty v starshykh klasakh [Types of seminars in high school]*. *Lyteratura v shkole. – Literature at school*, 4 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 11.11.2021

Світлана ЖИЛА

ORCID 0000-0001-9266-4557

Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри
української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: kafedra.ukr.movu@gmail.com

Svitlana ZHYLA

ORCID 0000-0001-9266-4557

Doctor of pedagogical sciences, professor,
Head of Department
of Ukrainian Language and Literature,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: kafedra.ukr.movu@gmail.com